This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/
and since 2006 www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Internationaliseringens nationella arenor

Svensk högre utbildning och utländska studenter, 1945–2015

Forskningsplan 2010-04-20

Mikael Börjesson
Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC)
Institutionen för utbildning, kultur och medier, Uppsala universitet
mikael.borjesson@edu.uu.se
www.skeptron.uu.se/broady/sec/

Summary

In Sweden, the internationalization of higher education has traditionally implied sending Swedish students, teachers and scholars out into the world to acquire knowledge. Today, however, the tide has turned, and there is an increasing emphasis on attracting students from abroad. In the academic year 2005/06, the number of incoming students exceeded the number who went abroad for the first time, mainly due to a very sharp increase in influx. In view of the great interest in the internationalization of higher education, it is surprising that this phenomenon has generated so little systematic research. This project sets out to study the influx and its effect on Swedish higher education. Three major studies are planned: The first one will focus on governmental, non-governmental, and private organizations, domestic and foreign, that have sought to promote the internationalization of Swedish higher education. The second study will examine the investments in internationalization made by Swedish institutions of higher education, with special attention given to Master's programs and language policies. The third one will study the incoming students, both in terms of overall flows and in terms of their presence in particular educational programs and institutions. The project will be undertaken by scholars in History, Sociology and the Sociology of Education. It will draw on a wide range of materials, including national statistics, archive material, and interviews.

Innehåll:

Internationaliseringen av högskolan: omhuldad men outforskad 1
Bakgrund – Sverige och den globala utbildningsmarknaden 1
Framväxten av en global utbildningsmarknad 1
Utbildningspolitiken – från global solidaritet till internationell konkurrenskraft 2
Ökat antal inkommande studenter 2
Masterutbildningar – en internationell nisch i det svenska systemet 3
Språkfrågan – nödvändig anpassning eller risk för domänförluster 3
Samordning och marknadsförning 3
Sammanfattning – tydlig intensifiering av internationaliseringsarbetet 3
Forskningsfrågor, utgångspunkter och avgränsningar 4
Delstudier 5
Delstudie I. Inhemska och utländska intressen 5
I.a Svenska satsningar för att öka internationaliseringen av den högre utbildningen 5
I.b Utländska intressen av svensk högre utbildning 5
Delstudie II. Svenska lärosätens investeringar i internationalisering 6
II.a En global bild av lärosätens investeringar i internationalisering 6
II.b Internationaliseringen av utbildningsutbudet 7
II.c Masterutbildningar 7
Delstudie III. Inkommande strömmar 7
III.a De stora linjerna 7
III.b Stipendiaterna 8
III.c Studenterna 8
Metoder och material 8
Statistiska material över studenter 8
Arkivmaterial, information på webben och i tryck, mm 8
Geometrisk dataanalys 9
Intervjuer 9
Utbildningsvetenskaplig relevans och projektets betydelse i övrigt 9
Etiska överväganden 9
Forskningsmiljöer, tidplan, nationella och internationella kontakter 10

Internationaliseringen av högskolan: omhuldad men outforskad

Internationaliseringen[1] av den högre utbildningen har i Sverige länge varit förenad med ambitionen att skicka svenska studenter, lärare och forskare utomlands för att förkovra sig.[2] Nu har balansen tippat över mot ett allt större intresse för att Sverige ska attrahera motsvarande utländska grupper. Sverige har också sedan 2005/2006 fler inkommande än utresande studenter, främst som följd av snabbt växande antal inkommande studenter.[3] Den ökade tonvikten på inkommande studenter och Sveriges fördel av att vara en attraktiv studiedestination på globala utbildningsmarknaden understryks av flera av de senaste propositionerna på högskoleområdet.[4]

Med tanke på den vikt som nu läggs vid internationalisering av den högre utbildningen är det anmärkningsvärt att så lite forskning ägnats åt att förstå de strömmar av studenter, lärare och forskare som korsar Sveriges gränser.[5] Framför allt saknas utbildningssociologiskt orienterade analyser av dels mer specifik art, av agerandet vid enskilda lärosäten och utbildningar, dels mer övergripande karaktär, om hur det svenska högskolesystemet i stort påverkas av och medverkar i den ökade internationaliseringen.[6] Det föreslagna projektet ökar kunskapen kring vilka som kommer till Sverige, vilka ämnen som studeras, vilka lärosäten som prioriteras, och vilka drivkrafter som finns bakom att söka sig till Sverige. Men än viktigare att undersöka och förstå är vad de inkommande internationella studenterna, lärarna och forskarna betyder för det svenska systemet. Vilka delar av det svenska utbildningslandskapet förändras mest, på vilka sätt, och vilka grupper och institutioner gynnas och vilka missgynnas?

Projektet vilar på en mångdisciplinär grund. Utbildningssociologi kombineras med sociologi och historia. Ett brett register av metoder kommer att användas, allt från statistiska analyser av storskaliga datamaterial över samtliga utländska studenter i Sverige, till arkivmaterial och intervjuer. Vi menar att komplexa fenomen som den högre utbildningens internationalisering bäst studeras med en bred uppsättning begrepp och metoder.

Bakgrund – Sverige och den globala utbildningsmarknaden

Framväxten av en global utbildningsmarknad

Internationaliseringen av den högre utbildningen har under de senaste tre decennierna förändrats genomgripande och kanske framför allt haft effekter för de *nationella* utbildningssystemens strukturer. Fram till mellankrigstiden var internationaliseringen i första hand baserad på enskilda individers och icke-statliga organisationers initiativ och omfattningen var relativt blygsam. Från 1930-talet började nationalstaterna och överstatliga organisationer att allt mer intressera sig för utbildningens internationalisering.[7] Under 1980-talet engagerade sig EG genom att bland annat bygga upp storskaliga utbytesprogram (Erasmus, etc.). De senaste åren har internationalisering-

[1] Vi använder här termen ”internationell” eftersom den är vanligast förekommande på högskolor och universitet, i debatten, utbildningspolitiken och utbildningsadministrationen, istället för ”transnationell” som är en mer analytiskt precis term för att fånga det som överskrider de nationella gränserna. Det internationella kan förstås som de fenomen och företeelser som överskrider nationsgränser som resultat av förhandlingar mellan nationalstater och deras representanter, medan alla andra former kan ses som transnationella företeelser. Mycket av det som sker under beteckningen internationalisering inom den högre utbildningen är att räkna som transnationalisering. En hypotes att prova i projektet är om inte de internationella inslagen blir allt viktigare.

[2] Denna tradition är lång och sträcker sig tillbaka till medeltiden, se S. Sörlin, *De lärdas republik. Om vetenskapen internationella tendenser*, Liber-Hermods, Malmö 1994.

[3] *Universitet & högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2009*, Högskoleverkets rapportserie 2009:12 R, p. 56.

[4] *Ny värld – ny högskola*, Prop. 2004/05:162; *Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid*, Prop. 2008/09:175 och *Konkurrera med kvalitet – studieavgifter för utländska studenter*, Prop. 2009/10:65.

[5] Riksrevisionen konstaterar att det saknas en samlad analys av vad internationaliseringen inneburit för svenska högskolor. *Rekryteringen av internationella studenter till svenska lärosäten*, RiR 2008:22, p. 10. Det är ofta olika myndigheter som bidragit, främst Högskoleverket (se exempelvis *National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe*, Högskoleverkets skriftserie 1997:8 S; *En gränslös högskola? Om internationalisering av grund- och forskarutbildning*, Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R och *Utländska studenter i Sverige*, Högskoleverkets rapportserie 2008:7 R), Statistiska centralbyrån (*Internationell mobilitet i högskolan 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1001) och CSN för svenska utlandsstudenter.

[6] Några undantag finns naturligtvis. De viktigaste bidragen kommer från idéhistorikern Sverker Sörlin (se ovan anfört verk), kulturgeograferna i Lund kring Gunnar Törnqvist, samt företagsekonomerna kring Kerstin Sahlin och Lars Engwall i Uppsala.

[7] Se exempelvis A. Åkerlund, *Utlandsriktad kulturpolitik och internationell utbildning*, SEC Research Report, kommande 2010.

en intensifierats genom Bolognaprocessen, vars uttalade syfte är att skapa ett gemensamt europeiskt utbildningsområde, och genom ett ökat intresse från ekonomiska intressenter och globala aktörer som UNESCO, Världsbanken, WTO och OECD.[8] Detta har lett till anpassningar av nationella utbildningssystem i linje med internationella modeller. Dessutom har det skett en expansion av de globala studentflödena. 1976 bedöms det ha funnits 0,6 miljoner internationella studenter. Trettio år senare har siffran stigit till 2,9 miljoner.[9]

Utbildningspolitiken – från global solidaritet till internationell konkurrenskraft

Sverige satsar i dag mycket på att internationalisera sin högskola. Så har inte alltid varit fallet. Den svenska högre utbildningen har under större delen av 1900-talet varit just svensk.[10] Detta uppfattades i början av 1970-talet som ett stort problem och en utredning – UKÄ:s internationaliseringsutredning – tillsattes. Omfattande förslag som bottnade i ett allmänt internationaliseringsmotiv: internationell solidaritet och skapandet av en världsmedborgaranda lades fram.[11] Utredningen fick dock inte något större genomslag inom högskolan.

Det skulle dröja till början av 1990-talet innan internationaliseringen tog fart på allvar. Dels ändrades villkoren för studiefinansiering 1989[12] och det blev betydligt lättare att erhålla studiemedel för utomlandsstudier. I princip blev utlandsstudier jämställda med studier i Sverige. Dels innebar Sveriges närmande mot EG att Sverige fick ingå i EG:s utbytesprogram Erasmus från och med starten 1992. Detta resulterade i stadigt ökande antal svenskar som läste utomlands och i en uppbyggnad av organisationer inom högskolorna för att administrera utbytesverksamheten.

Satsningen på en ökad internationalisering i högskolan har intensifierats under de senaste åren. År 2000 lades den statliga utredningen *Advantage Sweden*[13] fram där behovet av bland annat en nationell strategi, fler utbildningar på engelska och bättre marknadsföring underströks. Många av dessa intentioner återkommer i den senaste propositionen, *Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid*, 2008, som lägger stor vikt vid att svensk utbildning ska bli internationellt konkurrenskraftig.[14] Som en följd av att ekonomiska argument väger allt tyngre i utbildningspolitiken har regeringen just lagt fram en proposition om att införa studieavgifter för studenter från icke-ESS-länder.[15] Därmed har Sverige anpassat sig till den internationellt sett dominerande ordningen.

Ökat antal inkommande studenter

Sverige har gått från att vara ett land med negativ handelsbalans av ut- och inkommande studenter till fler inkommande än utgående. Den nya positionen beror på att antalet inresande studenter har öka kraftigt. Från 1997/98 till 2008/09 trefaldigades antalet inresande studenter och nådde 36 600 läsåret 2008/09. I genomsnitt är det en ökning med 14 procent per år. Antalet utresande låg redan 1997/1998 på ca 25 000 och efter en viss ökning återfanns antalet på samma nivå 2008/2009. I dag svarar de inresande studenterna för 9 procent av alla studenter.[16]

Ökningen av antalet inresande studenter beror på flera faktorer.[17] Den totala rörligheten bland studenter ökar globalt sett. Sverige har dessutom ökat sin marknadsandel av internationella stu-

---

[8] C. Laval & L. Weber (red.), *Le nouvel ordre éducatif mondial. OMC, Banque mondiale, OCDE, Commission européenne*, Nouveaux regards/Syllepse, Paris 2002.

[9] *Education at a Glance 2008. OECD Indicators*, OECD, Paris, 2008.

[10] Antalet som läst utomlands har varit försumbart. Likaså de utländska studenterna som läst i Sverige. Samarbete över gränserna har varit sparsamt. Och så vidare. S. Sörlin, *Op.cit.* 1994, pp. 156, 191-219.

[11] *Utbildningens internationalisering, Slutbetänkande från UKÄs internationaliseringsutredning*, UKÄ-rapport nr 21, 1974.

[12] *Om studiemedel*, Prop. 1987/88:116.

[13] *Advantage Sweden – en kraftsamling inför ökad rekrytering av utländska studenter till Sverige*, SOU 2000:92.

[14] *Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid*, Prop. 2008/09:175, p. 2.

[15] *Konkurrera med kvalitet – studieavgifter för utländska studenter*, Prop. 2009/10:65

[16] Det har skett stora förändringar i varifrån de internationella studenterna kommer. Från en stor dominans av nordiska och europeiska studenter har andelarna studenter från övriga världen ökat snabbt. En tredjedel av free-movers kommer från Asien, medan utbytesstudenterna fortfarande i mycket stor utsträckning kommer från nordiska och europeiska länder − där också utbytesprogrammen är som mest frekventa. De inkommande studenterna läser framför allt samhällsvetenskapliga ämnen och teknik. *Internationell mobilitet i högskolan 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1001.

[17] OECD, *Education at a Glance 2009. OECD Indicators*, OECD, Paris, 2009.

denter något från 1,3 till 1,4 procent mellan 2000 och 2007. En viktig förklaring till ökningen är att svenska lärosäten erbjuder ett omfattande utbud av kurser på engelska. En sannolikt än mer betydande orsak är att Sverige hittills saknat studieavgifter. I takt med att studieavgifter introduceras på bred front i många länder och att de dessutom höjts i de länder som sedan länge haft avgifter, har Sverige blivit ett alltmer intressant land att studera i. Denna fördel försvinner när studieavgifter införs för studenter från länder utanför ESS.

Masterutbildningar – en internationell nisch i det svenska systemet

Ytterligare en förklaring till det ökande antalet av internationella studenter står att finna i den svenska högskolereformen 2007, som innebar en anpassning till Bolognamodellen med tre nivåer, grundnivå, avancerad nivå och forskarutbildningsnivå, och framför allt introduktionen av en masterutbildning av anglosaxiskt snitt.[18] Denna fungerar som nyckelexamen på den globala utbildningsmarknaden, men är i ett svenskt perspektiv något av en anomali. I och med att utbildningsformen saknats i det svenska utbildningsutbudet finns inga etablerade kopplingar till arbetsmarknaden. Detta har lett till att masternivån i Sverige blivit den nivå som är mest internationaliserad, undersökt av svenska studenter och översökt av internationella studenter.[19]

Språkfrågan – nödvändig anpassning eller risk för domänförluster

Ett uppmärksammat dimension av den högre utbildningens internationalisering rör den ökade användningen av engelska som undervisningsspråk. Här menar vissa att engelskan är en självklar förutsättning för utbildningen, medan andra menar att det svenska språket är i farozonen och att vi drabbas av språkliga domänförluster. Högskoleverket konstaterar härvidlag att vi ”i ärlighetens namn inte [vet] särskilt mycket om hur och i vilken utsträckning kvalitén på utbildningarna påverkas av att de ges på engelska”.[20] I anslutning till frågan om undervisningsspråk finns önskemål om att lärosätena formulerar språkpolicys.[21]

Samordning och marknadsförning

Flera undersökningar av den högre utbildningens internationaliseringen har noterat brister i samordningen mellan de svenska aktörerna.[22] För att råda bot mot detta har nu Forum för internationalisering bildats med de mest centrala intressenterna på området.[23] Forumet samordnas av Högskoleverket och Internationella programkontoret. Som ett annat led i att stärka internationaliseringen av svensk högskola och stärka dess attraktionskraft i omvärlden har Svenska Institutet initierat en stor marknadsföringssatsning, Study Destination Sweden. Institutet ansvarar sedan tidigare också för webbsajten www.studyinsweden.se.

Sammanfattning – tydlig intensifiering av internationaliseringsarbetet

Under de senaste åren har den globala utbildningsmarknaden expanderat och Sverige har intensifierat sina ansträngningar att öka sin andel av marknaden. Satsningarna omfattar bland annat en ökad koordinering på nationell nivå, införande av en ny utbildningsstruktur inklusive den internationellt sett gångbara masterutbildningen, ett ökat utbildningsutbud på engelska.

---

[18] Den nya utbildningsstrukturen är alltså en anpassning som går bortom det europeiska perspektivet, Bolognamodellen syftar i grund och botten till att göra det europeiska systemet konkurrenskraftigt med den amerikanska högre utbildningen och försöka få en större del av de strömmar av asiatiska studenter som rör sig på den globala utbildningsmarknaden.

[19] Av free-movers som läser på program återfinns 80 procent på avancerad nivå. *Internationell mobilitet i högskolan 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1001, p. 12.

[20] *Utländska studenter i Sverige*, Högskoleverkets rapportserie 2008:7 R, p. 27.

[21] Högskolekanslern, Anders Flodström, har själv drivit frågan om en ökande andel undervisning på engelska. *En högskola i världen. Internationalisering för kvalitet*, Högskoleverkets rapportserie 2008:15 R, pp. 5, 33–39.

[22] *Sverige i världen – Rapport från Globaliseringsrådet*, Ds 2008:82; *Utländska studenter i Sverige*, Högskoleverkets rapportserie 2008:7 R.

[23] Dessa är Högskoleverket, lärosätena (genom Sveriges universitets- och högskoleförbund), Sveriges förenade studentkårer, Verket för högskoleservice, Svenska institutet, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, Internationella programkontoret, Centrala studiemedelsnämnden, Justitiedepartementet, Utbildningsdepartementet, Utrikesdepartementet, Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Migrationsverket och Sida.

Forskningsfrågor, utgångspunkter och avgränsningar

Projektet syftar till att vinna ny kunskap om hur den svenska högskolan påverkas av den mot landet riktade internationaliseringen. Syftet kan brytas ned i tre större frågekomplex:

1. **Vilka intressen i Sverige och utomlands driver frågan om ett ökat deltagande av utländska studenter, lärare och forskare i svensk utbildning?** Hur har dessa intressen förändrats över tid? Hur ser relationen ut mellan statliga, ickestatliga ideella och privata aktörer ut? Finns skillnader i olika länders intressen för Sverige och hur kan dessa skillnader i så fall förstås?
2. **Hur arbetar svenska lärosäten och dess fakulteter och institutioner med inkommande flöden av studenter, lärare och forskare?** Vilka satsningar görs, hur organiseras verksamheten och hur påverkas undervisningen? Vilken betydelse har utbildningsutbudet, speciellt masterutbildningarna, lärosätets karaktär och språkpolicys för internationaliseringsarbetet? Hur har detta förändrats de senaste två decennierna?
3. **Hur ser de inkommande strömmarna av studenter ut och hur har de förändrats under det senaste tre kvarts seklet?** Från vilka länder kommer studenterna, vilka områden väljer man att studera i Sverige, vilka lärosäten prioriteras? Hur resonerar studenterna om sina studier? Vilka är motiven för studierna, hur har man kommit att välja utbildning och lärosäte? Hur uppfattas kvaliteten i den svenska högskolan?

Centrala begrepp i studien är tillgångar, kapital, strategier och fält som alla hämtas från Pierre Bourdieus sociologi.[24] Utgångspunkten är att de inkommande flödena inte kan förstås fullt ut om de inte sätts in i sina sammanhang. Den svenska högskolan som de internationella studenterna träder in i utgör ett strukturerat system, kort sagt ett fält, där det finns hierarkier och polariteter mellan ämnesområden, utbildningar och lärosäten som baseras på mängden och sammansättning av olika former av kapital.[25] I takt med den ökade internationaliseringen av den högre utbildningen har internationella tillgångar kommit att få en allt större betydelse, vilket fört med sig att avstånden i systemet ökat ytterligare och där de mest resursstarka också vunnit mest på utvecklingen.[26] Men utgången är inte helt given. Internationaliseringen skapar nya möjligheter för lärosäten och institutioner att profilera sig beroende på vilka strategier[27] som utvecklas. Det finns vidare betydande skillnader mellan ämnesområdena. Humaniora tenderar att vara mindre internationellt än naturvetenskap och medicin och framför allt teknologi.[28] Här följer logiken inte helt prestigehierarkierna, vilket ger upphov till spänningar och förskjutningar inom systemet.

De avgränsningar som görs i projektet är av tre slag: ämnesmässiga, tidsmässiga och geografiska. Vi lägger här tonvikten vid inkommande rörelser, de utgående fungerar endast som en fond mot vilken de ingående kan förstås. Undersökningstiden betingas av två motstridiga förutsättningar. Den första är att ett historiskt perspektiv är synnerligen motiverat i studier av internationalisering. Ofta är internationella investeringar mycket resurskrävande, vilket leder till att det tar lång tid att etablera samarbeten över nationsgränserna. Den andra förutsättningen vilar på tillgång till data. Här är läget vanligtvis bättre ju närmare samtiden vi kommer. Vi bedömer att en rimlig ambition är att projektets undersökningsperiod omfattar efterkrigstiden. Det är en tidsrymd om närmare 70 år, vilket är tillräckligt långt för att betydelsen av de långsiktiga investeringarna och kontakterna ska framträda, samtidigt som datainsamlingen blir genomförbar. Ytterligare en avgränsning som görs är geografiskt betingad. Vad gäller intresset för Sverige i utlandet, delstudie Ib, kommer undersökningarna att koncentreras till de för Sveriges vidkommande mest betydande länderna, framför allt USA, Frankrike, Tyskland, Kina och Indien.

---

[24] För definitioner av begreppen, se D. Broady, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS, Stockholm 1991 [1990].

[25] För analyser av det svenska högskolefältet se D. Broady, M. Börjesson & M. Palme, ”Det svenska högskolefältet under 1990-talet. Den sociala rekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena”, pp. 13-47, 135-154 i T. Furusten (red.), *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige*, Högskoleverket, Stockholm 2002. Studien lånar inspiration från bland annat P. Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Minuit, Paris 1989

[26] Detta är ett av huvudresultaten i min avhandling, M. Börjesson, *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York*, Ak. avh., SEC Reports, nr 37, SEC/ILU, Uppsala universitet, Uppsala 2005. Se även D. Broady & M. Börjesson, ”The Social Profile of Swedish Law Students: National Divisions and Transnational Strategies”, *Retfærd. Nordisk juridisk tidskrift*, vol. 29, nr 3, 2006, pp. 80-107.

[27] Strategier ska förstås som gruppers eller individers medvetna eller omedvetna sätt att försvara eller förbättra sin position.

[28] Att olika delar av högskolan är mer öppna mot det internationella än andra framkommer i många sammanhang. Se bland annat ovan anförd statistik samt A. Göransson & I. Lidegran, ”En gränslös akademi”, pp. 259-284 i A. Göransson (red.), *Makten och mångfalden. Eliter och etnicitet i Sverige*, Justitiedepartementet, Ds 2005:12, Stockholm 2005.

Delstudier

Tre delstudier planeras. De svarar i stort mot de stora frågeområden som angivits ovan. En första berör de svenska statsmakternas och andra organisationers initiativ för att uppmuntra utländska studenter att läsa i Sverige och fokuserar de institutionella ramarna för internationaliseringen. En andra studie syftar till att kartlägga de satsningar som svenska lärosäten gjort på internationalisering och utbudet av utbildning för internationella studenter över de senaste två decennierna. Inom ramen för delstudien analyseras också ett antal institutioner och lärosäten mer på djupet och ett särskilt intresse ägnas åt masterutbildningarna. Den tredje och sista delstudien fokuserar de inresande studenter på basis av övergripande statistik, arkivstudier och intervjuer.

De tre delstudierna kompletterar varandra. Projektet kommer att kunna analysera kopplingarna mellan de olika delarna. Vad betyder statliga satsningar på internationalisering för de enskilda lärosätenas arbete? Och omvänt, hur påverkar det lärosätena gör överordnade organisationers agerande? På vilka sätt samspelar svenska lärosätena, statsmakter och andra aktörer med de intressen som finns i andra länder och vilken betydelse har detta för de strömmar av internationella studenter som kommer till Sverige?

Delstudie I. Inhemska och utländska intressen

I.a Svenska satsningar för att öka internationaliseringen av den högre utbildningen

Den globala utbildningsmarknaden blir i takt med sin expansion allt mer komplex. I dag är den högre utbildningen en central del av den nationella politiken och i olika utsträckning integrerad i statlig eller regional förvaltning. Parallellt med den publika sfären verkar privata aktörer och ickestatliga ideella organisationer med intressen i utbildningens internationalisering.[29] Dessutom växer allt fler överstatliga sammanhang fram för att stödja, organisera och reglera den internationella mobiliteten.[30]

Det finns i dag organisationer i många länder med det huvudsakliga syftet att få utländska presumtiva studenter att välja att studera i just det aktuella landet, att informera om landets utbildningssystem, utbildningar och lärosäten, samt om annat som är viktigt att veta för internationella studenter såsom visumregler, finansieringsmöjligheter och möjligheter att arbeta i landet efter avslutade studier. I Sverige har framför allt Svenska Institutet denna roll och ambitionen är att förstärka denna. Men det finns många andra viktiga aktörer för internationaliseringen, vilket listan på de som ingår i det nyligen etablerade Forum för internationalisering, se ovan, antyder.

I delstudien kommer många av dessa aktörer att studeras där de mest centrala är Svenska Institutet[31], Utbildningsdepartementet, Högskoleverket, Internationella programkontoret (som bland annat ansvarar för Erasmusprogrammet) och Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT). De viktigaste frågorna är hur satsningarna ser ut, hur Sverige lanseras, vilka argument lyfts fram, vilka riktar man sig till, och hur detta har förändrats över tid.

I.b Utländska intressen av svensk högre utbildning

Under det senaste århundradet har svensk högre utbildning utövat en lockelse på utländska studenter, forskare och lärare som sökt sig till Sverige som gästforskare, gäststudenter eller gästlärare. I denna delstudie undersöks den roll som utländska stiftelser och organisationer spelat i denna process. Fokus kommer att ligga på USA, Tyskland, Frankrike, Kina och Indien.

Följande frågor står i fokus:

---

[29] Här kan man exempelvis notera expansionen av företag som förmedlar utbildning i utlandet.

[30] Se T. Hedmo, *Rule-Making in the Transnational Space: The Development of European Accreditation of Management Education*, Doctoral thesis, Uppsala universitet, Företagsekonomiska institutionen, Uppsala 2004, vad gäller expansionen av ackrediteringsinstanser; L. Wedlin, *Playing the Ranking Game: Field formation and boundary-work in European management education*, Doctoral thesis, Företagsekonomiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2004, för en analys av rankinglistor.

[31] Svenska Institutet är föremål för Nikolas Glovers pågående avhandlingsarbetet i historia. Glovers studie rör framför allt perioden 1945–1970 och fokuserar produktionen och förståelsen av Sverige och svenskhet. Vi har en annan ingång till att studera Svenska Institutets verksamhet, nämligen dess betydelse för att finansiera och informera om högre studier i Sverige.

1. Vilka har aktörerna varit och hur har deras program utformats? De utländska organisationer och stiftelser som undersöks är på amerikansk botten American Scandinavian Foundation (arkivmaterial i New York City), Fulbright Commission (University of Arkansas-Fayetteville) och Rockefeller Foundation (Sleepy Hollow, N.Y.). För Tyskland vidkommande studeras Deutscher Akademischer Austausch Dienst (DAAD) som bedriver en omfattande verksamhet med bland annat stora stipendieprogram för såväl inkommande som utgående studenter, samt Alexander von Humboldt-Stiftung, som finansierar forskarmobilitet in och ut ur Tyskland. I Frankrike undersöks Égide, en organisation med rötter i 1960-talet och med uppdrag att som DAAD stödja både in- och utresande studenter, samt det svenska studenthemmet vid Cité Internationale Universitaire i Paris, som är unikt i sitt slag. I Kina är China Scholarship Council en intressant aktör som ansvarar för utbyten med bland annat Europa och Sverige. Arkivinventeringar är gjorda för de amerikanska stiftelserna och för svenska studenthemmet och arkivläget är gott.

2. Vad har studerats i Sverige? En kartläggning görs av de ämnen som har attraherat utländskt intresse sedan 1945. Preliminära resultat från amerikanska stiftelser visar på den stora roll som naturvetenskap, medicin och teknologi har spelat. Bland inresande forskare och studenter finns också ett betydande intresse för samhällvetenskap, där ”den svenska modellen” har varit viktig.

Delstudien baseras på källmaterial från stiftelser och stipendieorganisationer.

Delstudie II. Svenska lärosätens investeringar i internationalisering

II.a En global bild av lärosätens investeringar i internationalisering

Internationaliseringen av den högre utbildningen i Sverige har varit intensiv under de senaste två decennierna. Det saknas dock en samlad analys av internationaliseringsarbetet vid svenska högskolor och dess konsekvenser för högskolefältet i stort.[32] Delstudien har, för det första, ambitionen att säga något samlat om de internationaliseringsinsatser som görs. Undersökningsobjektet blir här samtliga lärosäten. För det andra vill vi närstudera ett antal lärosäten och utbildningar som har olika förhållningssätt till och villkor för internationaliseringsarbete.

Vad gäller den totala kartläggningen avser vi göra några nedslag och analysera situationen vid intressanta skeden de senaste två decennierna. Utgångspunkt blir 1990, dvs. innan Sverige var del av de europeiska utbytesprogrammen. Därefter kan vi utvidga en tidigare genomförd studie 1995/1996[33], när Sverige blivit del av EU och internationaliseringsarbetet påbörjats, till att omfatta en större population av lärosäten. Nästa avstamp blir åren runt 2000, då kulmen för utgående studenter nåddes. För 2004/2005, då en mattning av det svenska intresset för studier i Sverige och utomlands kunnat skönjas, men då antalet utländska studenter i Sverige börjat bli betydande, går det att återanvända det omfattande material som Högskoleverket samlat in.[34] Vi avser att även göra ett nedslag för året 2011, när den nya Bolognaanpassade högskolestrukturen är etablerad och när de inkommande studenterna varit ett betydande inslag under flera år.

Kartläggningen och analysen av enskilda lärosäten kommer att bygga på tre nedslag, 1995/1996, 2004/2005 (för båda tillfällena finns det redan finns mycket material att utgå från) och 2011, då insamlingen görs löpande. Förutom de utbildningar som studerats i en tidigare undersökning[35] behöver populationen utvidgas geografiskt och innehållsmässigt. Det är uppenbart

[32] Högskoleverket har vi två tillfällen, 2004–2005 och 2007–2008 gjort omfattande och värdefulla sammanställningar av internationaliseringsarbetet vid svenska lärosäten. Det som dock saknas i sammanställningarna är detaljerad information om lärosätens arbete. Det finns inte heller någon analys av på vilka sätt internationaliseringssatsningar hänger samman med lärosätenas position inom det svenska högskolefältet.

[33] Se kapitel V i Mikael Börjesson, *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York*, Ak. avh., Disputationsupplaga, SEC Reports, nr 37, SEC/ILU, Uppsala universitet, Uppsala 2005.

[34] Vi har här varit i samtal med Gunnar Eneqvist, ansvarig för internationalisering vid Högskoleverket, och han lovat vara behjälplig med att informera om vad som finns tillgängligt vid Högskoleverket.

[35] I studien ingick sex lärosäten i Stockholm som valdes ut för att de representerar olika, framför allt dominerande, positioner inom högskolefältet (ledande skolor inom sina områden, Handelshögskolan i Stockholm, Karolinska institutet, Kungl. tekniska högskolan och Konstfack, ingår). Utbildningar vid Stockholms universitet representerar något mindre elitbetonade utbildningar, även om vissa, som juristutbildningen och journalistutbildningen, intar ledande positioner i fältet. Lärarhögskolan i Stockholm är det lärosäte som har den mest dominerande positionen. Se vidare kapitel V i Mikael Börjesson, *Op. cit.*, 2005.

att internationaliseringen blivit ett allt mer betydande inslag i större delar av det svenska högskolefältet[36] och därför vill vi även inkludera lärosäten som Blekinge tekniska högskola, Högskolan i Jönköping och Växjö universitet. Vid lärosätena bör även olika ämnesområden studeras såsom medicin, teknologi, företagsekonomi, juridik, konst, historia. Ytterligare en allt viktigare fråga är förhållandet till undervisningsspråk och mer generella språkpolicys.

Studien baseras på en kartläggning av policydokument, utbytesavtal, organisatoriska lösningar, samt lärarkårens sammansättning. Materialet kommer att sökas i lärosätens arkiv, på nätet och hos centrala aktörer som Högskoleverket, samt, beträffande lärarna, beställas från SCB.

II.b Internationaliseringen av utbildningsutbudet

En annan viktig aspekt av den högre utbildningens internationalisering är utbildningsutbudet. Otvetydig utgör kurser där undervisningsspråket är engelska en förutsättning för att attrahera större mängder internationella studenter. Via högskoleregistret, som omfattar alla registrerade studenter i svensk högskola från 1977 fram till i dag och som från 1993 är uppbyggt kring kurser, är det möjligt att analysera expansionen av kurser och utbildningsprogram med titlar på andra språk än svenska. Det är således möjligt att följa expansionen av kurser på engelska i svensk högre utbildning över nästan två decennier. Vidare kan vi analysera inom vilka ämnen och ämnesområden och vid vilka lärosäten kurser på utländska språk är mest frekventa. På motsvarande sätt kan förekomsten av utbildningar som har en uppenbart internationell inriktning identifieras och analyseras. Dessa är vanliga inom tekniska och ekonomiska utbildningar, men det vore värdefullt att se hur de expanderar efter 1977 och vid vilka lärosäten? Och inom vilka andra områden tillkommer internationella varianter?

II.c Masterutbildningar

Som konstaterats ovan utgör masterutbildningarna de i särklass mest internationaliserade segmentet i svensk högre utbildning. Vid många av dessa utbildningar är de internationella studenterna i majoritet och vid vissa saknas helt svenska studenter. Vad vi bevittnar här är således ett nytt fenomen. Kunskapsläget kring masterutbildningar är dock svagt. Detta skall avhjälpas genom framför allt en detaljerad kartläggning av utbredningen och inriktningarna av masterutbildningarna, vilka ämnen, ämnesområden och lärosäten som är mest expansiva.[37] Förutom detaljerade analyser av de internationella studenternas kön, ålder och nationstillhörighet (de enda variabler som är tillgängliga i den offentliga statistiken om utländska studenter) avser vi sätta rekryteringen av internationella studenterna i relation till rekryteringen av svenska studenterna, vilka vi dessutom vet betydligt mer om (här går att via SCB få tillgång till uppgifter på individnivå om exempelvis gymnasieutbildning, betyg, föräldrarnas utbildning, inkomst och yrke).

Delstudie III. Inkommande strömmar

III.a De stora linjerna

Denna studie fokuserar de stora linjerna i de inkommande strömmarna av studenter. Vi avser att sätta samman tidsserier över studenternas nationella härkomst och deras val av studier och lärosäte i Sverige från 1945 fram till i dag på basis av offentliga uppgifter från svenska myndigheter och organisationer och internationella sådana som OECD och UNESCO. Naturligtvis blir det allt svårare att hitta relevanta uppgifter ju längre tillbaka i tiden vi rör oss, men det är nödvän-

[36] Ett omfattande arbete för att stärka internationaliseringen förekommer vid Högskolan i Dalarna, Växjö universitet och Mälardalens högskola, se B. Ramstedt, *Free movers som resurs och strategi. Utländska studenter i det svenska utbildningssystemet*, Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:6. Blekinge tekniska högskola och Högskolan i Jönköping är de mindre lärosäten som har de högsta antalen inresande studenter, i paritet med många av de större universiteten. *Internationell mobilitet i högskolan 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1001, p. 14.

[37] Här finns en del underlag, se exempelvis Högskoleverket och Statistiska centralbyrån, *Internationell mobilitet i högskolan 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1001, men dessa presenterar alltid statistiken uppdelad i enskilda variabler för sig. Detta behöver kompletteras med mer precisa analyser av hur olika faktorer som inriktningar, lärosäten, nivåer etc. samspelar med inresandes nationella härkomst, ålder och kön.

digt att anlägga ett långt tidsperspektiv. För perioden 1977 och framåt ämnar vi komplettera analyserna med material över samtliga studenter i svensk högskola. Även om det är förenat med många tekniska problem att definiera de inkommande studenterna är det viktigt att ett mer systematiskt försök görs även här. Ambitionen är att utifrån de uppbyggda databaserna säga något om de övergripande strömmarna i relation till större historiska skeden. På så sätt kan vi besvara frågor som vilken betydelse inträdet inom EU haft för inflödet av internationella studenter och om vikten av redan etablerade kontaktnät.

III.b Stipendiaterna

Vi har inom ramen för projektet *Transnationella strategier inom den högre utbildningen* kunnat konstatera att historiskt sett har organisationer som Sverige-Amerika Stiftelsen spelat en avgörande roll för att skicka svenskar över Atlanten.[38] Vi vill nu undersöka vilken roll Svenska Institutet haft för att utländska studenter som vill läsa i Sverige. Varifrån har de kommit, vilka ämnen har de studerat och vid vilka lärosäten har de legat? Och hur har detta förändrats över åren? Vi har varit i kontakt med Svenska Institutet och det föreligger goda möjligheter att bygga upp en databas över inkommande stipendiater över åren.

III.c Studenterna

Undersökningen kommer att baseras på främst intervjuer med inkommande studenter. Tanken är att intervjuerna ska komplettera och fördjupa resultaten från de andra delstudierna. Vi avser alltså att intervjua studenter som läser på lärosäten och utbildningar som analyseras i delstudie II.a och som läser på de mastersprogram som studeras i delstudie II.c. Av intresse för undersökningarna är att undersöka hur studenterna resonerar om sina studier i Sverige, varför man valt att läsa i Sverige, varför aktuellt ämne och lärosäte, och vilka andra alternativ man har övervägt och sökt. Det finns även möjligheter att analysera material som samlas in för administrativa ändamål. Bland annat har Stockholms universitet aviserat möjligheter till samarbete kring pågående enkätundersökningar. Likaså planerar Högskoleverket en mycket omfattande enkätundersökning av inkommande studenter och där det finns möjlighet att ingå i analysgruppen.

Metoder och material

Statistiska material över studenter

Projektet avser nyttja SCB:s individbaserade och avidentifierade datamaterial över samtliga studenter i svensk högskola 1977–2010 samt över all högskolans personal 1984–2010. Utifrån dessa uppgifter går det att kartlägga antalet internationella studenter på olika utbildningar samt lärarkårens sammansättning. För internationella studenter avser vi komplettera med uppgifter om ursprungsland från Migrationsverket. Det finns även möjlighet att lägga till CSN:s material över svenska studenter i utlandet med studiemedel, vilket möjliggör analyser av förhållandet mellan inkommande och utresande studenter samt antalet internationella lärare. Allt detta gäller individuppgifter. Ytterligare en kategori statistiska underlag som kommer att brukas i projektet är de aggregerade data som finns om lärosäten i Sverige via Högskoleverkets NU-databas, där bland annat uppgifter om inkommande och utresande studenter per utbytesprogram kan erhållas.

Arkivmaterial, information på webben och i tryck, mm

Arkivmaterial kommer att utgöra den empiriska basen för studierna av inresande studenter och forskare. Ett flertal arkiv från stiftelser och institutioner som har understött inresande akademiska migranter till Sverige har identifierats och inventerats. Detta material kommer att analyseras med gängse historisk/idéhistorisk analysmetod.

[38] A. Melldahl, "Study Travels in Theory and Practice. The Sweden-American Foundation and Its Fellows to the U.S, 1919-1939," pp. 126-139 i *American Studies in Scandinavia*, 40:1-2, 2008

Geometrisk dataanalys

Vid sidan av beskrivande statistik kommer i analyserna av materialet som samlas in i delstudie II geometrisk dataanalys att användas. Geometrisk dataanalys är en familj av statistiska metoder som enligt matematikerna Brigitte Le Roux och Henry Rouanets karaktäristik består ”in modelling data sets as clouds of points in multidimensional Euclidean spaces, and in basing the interpretation of data on the clouds of points”.[39] Framför allt kommer vi att använda multipel korrespondensanalys, som passar väl för analyser av stora datamaterial där många kategoriska variabler ingår, jämte euklidisk klassificering, som är en för ändamålet lämplig klustringsteknik.

Intervjuer

Vi planerar för totalt ett hundratal intervjuer med inkommande studenter, administratörer och lärare på högskolorna och administratörer vid de organisationer som arbetar med högskolans internationalisering. Tanken är att intervjuerna ska komplettera och fördjupa de övriga studierna.

Utbildningsvetenskaplig relevans och projektets betydelse i övrigt

Utbildning är ett negligerat område inom globaliseringsforskningen, och inom utbildningsforskningen förekommer alltför få grundliga undersökningar av fenomen som överskrider nationella gränser.[40] Detta är paradoxalt i en tid där internationalisering inom utbildningsväsendet lyfts fram som allt viktigare. Ur ett svenskt perspektiv behövs det mer kunskap om internationaliseringens effekter på den svenska högskolan och om den roll som Sverige och svensk högskola spelar på den globala arenan. Det är just denna kunskapsbildning projektet skall bidra till. Detta är inte bara av intresse inomvetenskapligt utan även för utbildningspolitiken i stort och för utbildningsadministratörer, lärare och studenter.

Etiska överväganden

Ett projekt om den högre utbildningens internationaliseringen föranleder inga extraordinära etiska överväganden. Vi kommer inte att analysera etnicitet som en variabel utan det kommer att bli frågan om studier där nationer och större geografiska analytiska kategorier ingår. Därutöver gäller sedvanligt förhållningssätt. Uppgifterna om ingående personer i undersökningarna ges största möjliga konfidentialitet: vi lagrar data på ett sätt som inte möjliggör identifiering. Endast forskare verksamma i projektet ansvarar för upprättande, kodning och analyser av de material som samlas in. Data förvaras säkert och dataregistren handhas av ett fåtal forskare som är väl införstådda med vikten av hög datasäkerhet. De datorer som används för bearbetning av data är naturligtvis lösenordskyddade och inga känsliga data skickas över nätet. Intervjuer kommer att spelas in digitalt och transkriberas. Det kommer inte att förekomma namn på utskrifter.

I de flesta fall kommer resultat att redovisas på gruppnivå. Det gäller för samtliga statistiska analyserna. I några fall är det av intresse att redovisa data om specifika individer. Som Vetenskapsrådets forskningsetiska principer framhåller bör dock regeln att personuppgifter inte får lämnas vid publicering av forskningsresultat att tillämpas med förstånd: ”Vid exempelvis personhistoriska studier kan uppgifter av privat natur ingå i levnadsbeskrivningar. I sådana fall bör om möjligt samråd ske med direkt och indirekt berörda personer före publicering.” Detta kan vara relevant vad gäller de individer som ingår i delstudierna I och II, som båda behandlar specifika historiska sammanhang och organisationer, där analyserna bygger på att personerna framträder i icke-anonym skepnad. All publicering av identifierbara uppgifter kommer naturligtvis att ske på etiskt försvarbart sätt.

---

[39] Standardverket om geometrisk dataanalys är B. Le Roux & H. Rouanet, *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2004, p. ix.
[40] Börjesson, *op. cit.*, 2005, pp. 18-23.

Forskningsmiljöer, tidplan, nationella och internationella kontakter

Projektet förläggs till Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC), Institutionen för utbildning, kultur och medier (EDU), Uppsala universitet, som leds av Donald Broady och Mikael Börjesson. Inom SEC finns avslutade och pågående forskningsprojekt som berör relaterade områden. Under året avlutas projektet *Transnationella strategier inom den högre utbildningen. Sveriges förhållande till Frankrike och USA, 1919–2009* (finansierat av VR-UVK; lett av Mikael Börjesson), där de svenska rörelserna ut från landet varit det huvudsakliga fokuset. Ett pågående projekt, *Språken, skolan, samhället 1960–2010* (VR-UVK, 2009–2011, Bo Ekelund) behandlar frågor om språkens ställning i det svenska undervisningsväsendet i stort och ett underliggande tema är språkens betydelse för internationaliseringen. SEC har sedan början av 1990-talet koordinerat och ingått i internationella nätverk med forskare intresseade av utbildningens internationalisering. För mer information se www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Projektet för samman forskare med olika och kompletterande kompetenser. Som projektledare fungerar FD Mikael Börjesson, Institutionen för utbildning, kultur och medier, Uppsala universitet, som sedan mitten av 1990-talet arbetat med frågan om den utbildningens internationalisering, bland annat i ovan nämnda projekt om *Transnationella strategier inom den högre utbildning*, i sitt avhandlingsarbete, samt i flera tidigare projekt. För ett historiskt perspektiv svarar docent Dag Blanck, Engelska institutionen, Uppsala universitet, med lång erfarenhet av migrationsforskning, framför allt mellan Sverige och USA och med ett specialintresse för utbildnings- och forskningsrelaterad mobilitet, och Andreas Åkerlund, doktorand i historia, Uppsala universitet, planerad disputation hösten 2010, och koordinator vid Forum för Tysklandsstudier vid Uppsala universitet. Med ytterligare utbildningssociologisk och sociologisk kompetens bidrar professor Donald Broady, Institutionen för utbildning, kultur och medier, Uppsala universitet, FD Ida Lidegran från samma institution, med bred erfarenhet av studier av utbildning, inkluderande både statistiska analyser och intervjuer, FD Mikael Palme, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, med lång erfarenhet av utbildningssociologiska studier särskilt kopplade till utbildningens internationalisering, samt docent Mona Mårtensson, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, med lång erfarenhet av forskning inom bland annat miljö, urbanitet, vardagslivets praktik och mening.

Insatserna i projektet fördelas så att Mikael Börjesson förutom koordination av projektet ansvarar för delstudie III, där Ida Lidegran, Mikael Palme, och Mona Mårtensson bistår med intervjustudierna (III.c). Ida Lidegran ansvarar för undersökningarna i delstudie II, och genomför dem tillsammans med Mikael Börjesson och Donald Broady (II.a, II.b) samt Mikael Palme och Mona Mårtensson (II.c). För delstudie I svarar Dag Blanck som också genomför studierna tillsammans med Andreas Åkerlund (I.a och I.b) och Mona Mårtensson (I.b).

Delstudierna påbörjas samtidigt initialt i projektet och datainsamling löper parallellt under de två första åren. Det sista året sätts av för författande av rapporter, artiklar och en antologi.

Samarbeten med flera inhemska miljöer kommer att bli aktuellt. Vid Uppsala universitet finns bland annat Institutionen för nordiska språk, Forum för Tysklandsstudier och Svenska institutet för nordamerikastudier (SINAS), som alla bringar värdefulla kontaktnät och kompetenser till projektet, samt Företagsekonomiska institutionen, där mycket forskning om organisationen av den högre utbildningens internationalisering förekommer.

Utländska forskningskontakter är naturligtvis mycket betydelsefulla i ett projekt om utbildningens internationalisering. Vi kommer här att bygga vidare på etablerade kontakter med franska miljöer, bland andra matematikern Brigitte Le Roux, Université Paris V – René Descartes, kring bruk av geometrisk dataanalys, sociologerna Franck Poupeau och Anne-Catherine Wagner vid Centre européen de sociologie et de science politique de la Sorbonne, Paris. För USA:s del kommer vi använda oss av redan etablerade kontakter vid Immigration History Research Center, University of Minnesota och med europeiska amerikanister i Frankrike och Nederländerna. Rika kontakter med Tyskland finns redan upparbetade via Andreas Åkerlund och Forum för Tysklandsstudier. Det saknas i dagsläget kontakter med forskare i Kina och Indien, men avsikten är att etablera sådan under projektets gång.